

NOTITIE Nut en noodzaak van goede residentiële jeugdzorg

Annemiek Harder, 11 feb 2020

harder@essb.eur.nl / <https://www.eur.nl/people/annemiek-harder>

1 Inleiding: Cijfers over uithuisgeplaatste jeugdigen

Van alle jeugdigen in Nederland ontvangt ruim 9% jeugdhulp en daarvan ontvangt ruim 10% jeugdhulp met verblijf na een uithuisplaatsing (CBS, 2018a). Jaarlijks krijgen rond de 45.000 jeugdigen te maken met een uithuisplaatsing (CBS, 2019). Hoewel het beleid gericht is op (verdere) ambulantisering van de jeugdhulp, lijkt er na de invoering van de Jeugdwet geen verschuiving te zijn opgetreden van gespecialiseerde zorg met verblijf naar (ogenschijnlijk goedkopere) zorg dicht bij huis uitgevoerd door het wijk- of buurtteam, zoals met het beleid was beoogd (Ministerie van VWS & Ministerie van J&V, 2018). Het totale aantal uithuisgeplaatste jeugdigen is van 2015 tot 2018 namelijk iets toegenomen (CBS, 2018a; zie tabel 1).

Tabel 1 Aantal uithuisgeplaatste jeugdigen in jeugdhulp in afgelopen 4 jaar (CBS, 2019)

Kenmerk jeugdigen	2015		2016		2017		2018	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Geslacht (jongen)	16330	53.0	18405	54.2	19460	54.6	17685	53.7
12 tot 18 jaar	15835	51.4	16805	49.5	17825	50.0	15950	48.4
4 tot 12 jaar	10855	35.2	12240	36.1	12600	35.3	11605	35.2
18 tot 23 jaar	2230	7.2	2530	7.5	3015	8.5	3270	9.9
0 tot 4 jaar	1920	6.2	2360	7.0	2230	6.3	2110	6.4
Uithuisgeplaatst	30835	11.7	33940	12.1	35670	12.6	32940	10.7
In jeugdhulp	264075	100	279620	100	283125	100	308735	100

Noot. Aantal jeugdigen op peildatum 31 december.

Van 2017 naar 2018 is het aantal uithuisgeplaatste jeugdigen afgenomen met 7.7%. Het gaat hierbij voornamelijk om een afname onder jongens en om 12- tot 18-jarigen. Ongeveer een derde van de jeugdigen die uithuisgeplaatst is heeft de basisschoolleeftijd. Jongvolwassenen en jonge kinderen hebben relatief weinig te maken met een uithuisplaatsing (CBS, 2019).

Voor een vergelijking tussen de proportie uithuisgeplaatste jeugdigen in ons land en in de landen om ons heen, moeten we voor (redelijk) betrouwbare data enkele jaren terug. Voor de periode 2010-2012 worden naar schatting 75 per 10.000 minderjarigen op jaarbasis uithuisgeplaatst in Nederland (Knorth et al., 2020). In diezelfde periode wordt in Europa het laagste aantal jeugdigen uithuisgeplaatst in Italië – namelijk 38 per 10.000 minderjarigen – terwijl de hoogste aantallen te vinden zijn in Frankrijk en Denemarken – namelijk 105 resp. 120 per 10.000 minderjarigen (zie ook Thoburn & Ainsworth, 2015, p. 40). De Nederlandse cijfers liggen dus ongeveer in het midden van de Europese range en zijn vergelijkbaar met die in Duitsland en Schotland (beide landen: 76 per 10.000 minderjarigen) (Harder et al., 2020).

2 Vormen van hulp na een uithuisplaatsing

De drie hoofdvormen van hulp bij uithuisplaatsing zijn pleegzorg, gezinshuiscare en residentiële jeugdhulp (Bartelink et al., 2017). Pleegzorg en open residentiële jeugdhulp zijn de meest ingezette zorgvormen bij jeugdigen tussen 0 en 23 jaar. Beide zorgvormen worden even vaak ingezet en vertegenwoordigen samen 84% van alle 24-uurs plaatsingen in 2017 (CBS, 2017). Doel van het huidige beleid is om kleinschalige, gezinsgerichte en perspectief biedende hulp te bieden. Vooruitlopend op dit beleid is het aantal gezinshuizen in Nederland van 2011 tot 2016 met 49% toegenomen (NJI, 2019). Ook is het aantal jeugdigen dat gebruik maakt van pleegzorg van 2000 tot 2014 toegenomen, maar vanaf 2014 t/m 2017 ongeveer hetzelfde gebleven (Pleegzorg Nederland, 2019; zie tabel 2).

Tabel 2 Aantal uithuisgeplaatste jeugdigen (0 tot 23 jaar) in diverse hulpvormen (CBS, 2019)

	2015		2016		2017		2018	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Pleegzorg	17540	56.9	17985	53.0	18255	51.2	17460	53.0
Leefgroep/ overig verblijf ^a	9990	32.4	12740	36.7	14060	39.4	11345	34.4
Gezinsgericht ^b	3185	10.3	3480	10.3	3635	10.2	4225	12.8
Gesloten plaatsing ^c	1220	4.0	1170	3.4	1280	3.6	1065	3.2
Totaal	30835	100	33940	100	35670	100	32940	100

Noot. Aantal jeugdigen op peildatum 31 december.

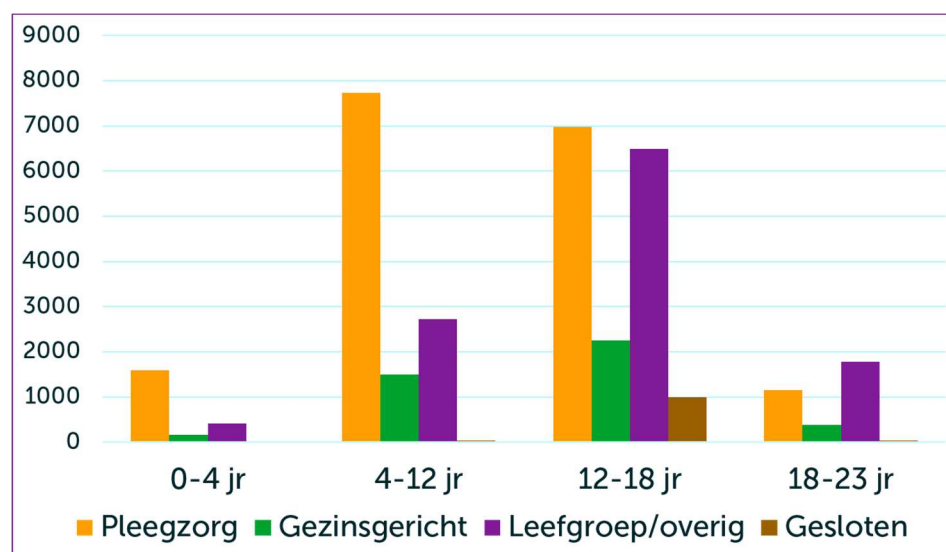
^a Verblijf in een accommodatie van de jeugdhulpaanbieder die niet onder een andere categorie valt, veelal in een groep met andere jongeren, waaronder begeleid wonen en kamertraining.

^b Deze hulp omvat gezinshuizen, logeerhuizen en zorgboerderijen waar overnacht wordt.

^c Verblijf bij een jeugdhulpaanbieder op basis van een machtiging gesloten jeugdzorg of op basis van een machtiging BOPZ (Wet Bijzondere Opname Psychiatrische Ziekenhuizen).

3 Kenmerken van jeugdigen in residentiële jeugdzorg

Residentiële jeugdzorg is gericht op een *oudere doelgroep* dan die in gezinshuizen en pleegzorg (Grietens, 2012; James et al., 2012; Leloux-Opmeer et al., 2016; zie figuur 1).

Figuur 1 Leeftijd uithuisgeplaatst jeugdigen (CBS, 2019; peildatum 31 dec 2018)

Daarnaast vertonen jeugdigen in residentiële zorg vaker *ernstiger gedrags- en emotionele problematiek* en hebben ze vaker contact gehad met justitie dan jeugdigen in pleegzorg (Baker et al., 2007; Curtis et al., 2001; Handwerk et al., 1998; Leloux-Opmeer et al., 2016). Jeugdigen in de residentiële jeugdzorg hebben vaak al *meerdere eerdere (uithuis)plaatsingen* gehad, zoals verblijf in een pleeggezin, een psychiatrische kliniek of een justitiële jeugdinrichting (Ainsworth, 2017; James et al., 2012; zie tabel 3).

Tabel 3 Problematiek bij doelgroep in pleegzorg, gezinshuizen en residentiële jeugdzorg

Problemen jeugdige	Residentiële hulp	Gezinshuizen	Pleegzorg
Eerdere plaatsingen	4.3-6.6	2.0	1.3-3.4
Gedragsproblemen	53-62%	40-60%	34-63%
Emotionele problemen	39-57%	-	14-45%
Hechtingsproblemen	31-52%	50%	15-36%
School/cognitieve problemen	33-51%	7-40%	42-49%
Problemen met/bij leeftijdgenoten	46%	29%	8%

Noot. Gebaseerd op 29 studies: 21 mbt pleegzorg, 3 mbt gezinshuizen en 6 mbt residentiële jeugdhulp. Focus ligt op 6 tot 14-jarigen (zie Leloux-Opmeer et al., 2016, p. 2362; cf. Baker et al., 2007; Curtis et al., 2001; Handwerk et al., 1998)

Redenen voor plaatsing in residentiële jeugdzorg zijn het beschermen van de jeugdige tegen zichzelf, vanwege bijvoorbeeld weglopen, agressie, suïcidaal gedrag, of zijn/haar omgeving, vanwege onder andere een onveilige thuissituatie of invloed deviante vrienden. Bij jeugdigen in de residentiële jeugdzorg is, naast psychiatrische problematiek (inclusief een bedreigde persoonlijkheidsontwikkeling), relatief vaak sprake van een licht verstandelijke beperking (LVB), een geschiedenis van trauma, verwaarlozing en/of middelengebruik (Boendermaker et al., 2010; Briggs et al., 2012; Lindauer, 2018; Nijhof et al., 2010). Daarnaast zijn er vaak problemen met school en vrijetijdsbesteding en hebben ouders vaker psychische en/of verslavingsproblematiek (Harder et al., 2006; Vermaes & Nijhof, 2014).

De doelgroep in residentiële jeugdzorg zijn dus vaak jongeren (12+ jaar) met ernstige problematiek, die zowel bij de jeugdige zelf als in hun omgeving speelt en die niet goed behandeld is met andere vormen van hulp, waaronder bijvoorbeeld pleegzorg.

4 Effectiviteit van residentiële jeugdzorg

Onderzoek naar effectiviteit van residentiële jeugdzorg laat zien dat jeugdigen gemiddeld genomen vooruitgang boeken tijdens het verblijf (Harder, 2011; De Swart et al., 2012). Vooral jeugdigen met externaliserende gedragsproblemen profiteren van residentiële jeugdzorg (Conn et al., 2015; Leloux-Opmeer, 2018; De Swart et al., 2012; Whittaker et al., 2015; Harder, 2011). Deze doelgroep met externaliserende problemen lijkt bijvoorbeeld minder geschikt voor pleegzorg, aangezien externaliserende gedragsproblemen en gehechtheidsstoornissen samen met een hogere leeftijd en eerdere verplaatsingen de belangrijkste voorspellers zijn van 'breakdowns' (voortijdige beëindigde plaatsingen) in de pleegzorg, welke bij 22 tot 50% van de plaatsingen voorkomen (Konijn et al., 2019; Strijker & Knorth, 2009, 2018; De Baat & Bartelink, 2012; Van den Bergh & Weterings, 2010; Van Oijen, 2010; Van Rooij et al., 2015).

Als de mate van psychosociale ontwikkeling van jeugdigen in residentiële jeugdzorg en pleegzorg vergeleken wordt, rekening houdend met verschillen in de startsituatie, lijken beide zorgvormen even effectief voor de eigen specifieke doelgroep (Leloux-Opmeer, 2018). Daarbij lijkt residentiële hulp goed aan te sluiten bij jeugdigen met hechtingsproblematiek en ernstige psychosociale problemen zonder onderliggende psychiatrische problematiek, die een intensieve integrale behandelsetting nodig hebben (Leloux-Opmeer, 2018).

5 Nut en noodzaak van residentiële jeugdzorg

Hoewel jeugdigen idealiter opgroeien in een zo normaal mogelijke gezinssituatie en pleegzorg daar dichterbij de buurt komt en daardoor vaak de (morele) voorkeur heeft (e.g. Bartelink, 2013; De Lange & Chênevert, 2011), is empirisch bewijs voor deze voorkeur niet eenduidig (Curtis et al., 2001). Vooral jeugdigen met (ernstig) agressief en antisociaal gedrag, lopen een groot risico op een voortijdige beëindiging van de pleegzorgplaatsing (e.g. Oosterman et al., 2007; Van Oijen, 2010). Zodoende kan een intensieve behandelsetting als residentiële jeugdhulp voor jeugdigen met specifieke (behandel)behoeften een passend alternatief zijn (e.g. Butler & McPherson, 2007; De Swart et al., 2012).

Daarbij laten cijfers en onderzoek zien dat de doelgroep waar residentiële settings zich op richten een oudere en vaak meer problematische doelgroep is dan die waar pleegzorg en gezinshuizen zich op richten. Residentiële leef- en behandelgroepen bedienen zodoende, naast gezinshuizen en pleegzorg, een eigen, unieke doelgroep in de jeugdzorg. Van residentiële hulp profiteren met name de wat oudere jeugdigen met externaliserende problematiek (Conn et al., 2015; De Swart et al., 2012; Whittaker et al., 2015; Harder, 2011). Daarnaast lijken jeugdigen met onthecht gedrag het beter te doen in residentiële jeugdzorg dan in pleegzorg (Leloux-Opmeer, 2018).

Gezien de hiervoor genoemde kenmerken van de doelgroep is het noodzakelijk om goede residentiële jeugdzorg te kunnen blijven bieden en is het niet te verwachten dat de behoefte aan residentiële jeugdzorg afneemt. Om nog beter tegemoet te komen aan de vaak problematische doelgroep is het wel van cruciaal belang om te (blijven) investeren in goede residentiële jeugdzorg, ook omdat onderzoek laat zien dat het samenhangt met verbetering in de problematiek én op langere termijn een financieel maatschappelijke winst oplevert (Huefner et al., 2018; Harder, 2019).

Bronnen

Harder, A.T. (2019). *Doorbreek het taboe op leefgroepen in de jeugdzorg*. [Opiniestuk Volkskrant](#), 26 oktober 2019.

Harder, A.T., Knorth, E.J. & Kuiper, C.H. (2020). *Uithuisgeplaatste jeugdigen: Sleutels tot succes in behandeling en onderwijs*. Amsterdam: SWP ([in druk](#)).

Een lijst van alle bronvermeldingen is op verzoek beschikbaar.